

TĀ SĀKĀS BOTĀNISKAIS DĀRZS

Salaspils Dekoratīvo augu izmēģinājumu audzētava 1953. gadā.

Ideja par otra - Salaspils - botāniskā dārza* veidošanu rādās līdz ar Latvijas Zinātņu akadēmijas tapšanu. Par otra dārza nepeicīgāmību rakstīja profesors Pauls Galeneks "Zinātņu Akadēmijas Vēstis" jau 1947. gada sākumā. Pēc četriem gadiem kādā zinātniskajā saņēmībā viņš botāniskā dārza veidošanai pamatoja minēja konkrētu vietu Salaspili, uz bijušās Šoħa firmas kolekciju bāzes.

Taču botāniskā dārza dibināšanas lieta reāli pavirzījās uz priekšu tikai pēc akadēmīka Alfrēda Ozoliņa vadītā ZA Bioloģijas institūta nodibināšanas. Viņš ilgus gadus Maskavā bija nodarbojies ar augu eksperimentālo ekoloģiju, piedalījies PSRS Galvenā botāniskā dārza projekta uzdevuma izstrādē. Kad 1954. gada nogalē, pēc aspirantūras beigšanas un zinātņu kandidāta discretācijas aizstāvēšanas, ieradoties no Ķeprīgas Rīgā, akadēmīks Ozols ieteicīman sākt strādāt Salaspils dekoratīvo augu izmēģinājuma audzētavā, jo esot jau iesāktas sarunas ar Lauksaimniecības ministriju, lai Zinātņu akadēmijai piederošo Pūres dārzkopības izmēģinājumu staciju apmainītu pret Salaspili un veidotu tur botānisko dārzu.

Salaspils izmēģinājumu audzētavā izrādījos pirmais "grādētājs" zinātniskais darbinieks. Nostrādājušu šajā iestādē vairāk nekā pusotra gada, līdz 1956. gada 1. septembrī

LSPR Ministru padome pieņēma lēmumu par ZA Botāniskā dārza dibināšanu. Man uzdeva pildīt direktora pienākumus. Izveidojām Floras, Dekoratīvās dārzkopības un zājas celtniecības, Tautsaimniecībā derīgo augu un Zemstiklu augu nodaļas. Sākām pētījumus jau tādā līmenī, kādu prasīja Zinātņu akadēmijā. Veicām Latvijas veco parku rekonoscējošo apsekošanu, lai noskaidrotu, kādas vērtības tur vēl saglabājušas, sagatavojām priekšlikumus Ministru padomes 1957. gada lēmumam par sevišķi aizsargājamiem dabas objektiem. Jau precīzāku Latvijas parku dendrofloras izpēti turpmākajos gados paveica Botāniskā dārza dendrologi Raimonda Cīnovska vadībā.

Degām nepacietībā celt siltumnīcas, laboratorijas, dzīvojamās un saimniecības ēkas, veidot dārza ekspozīcijas. Taču to drīkstēja sākt tikai pēc ģenerālprojekta apstiprināšanas, kam vēl vajadzēja sagatavot projekta uzdevumu. A.Ozols atcerējās, ka projekta uzdevuma izstrādei Galvenajam botāniskajam dārzmā Maskavā bijusi nepieciešami trīs gadi intensīva darba. Un tur projektinstitūts bijis blakus, bet mums taču nākotnes daudzāk brukt uz Maskavu, līdz mūsu izstrādātais projekts beidzot apmierināšot oficiālos projektētājus.

Tad atcerējos savu aspirantūras gadu paziņu, dārzu un parku ainavu speciālistu Vasiliju Antī-

povu, kurš strādāja kādā projektinstitūtā. Aicināju viņu vadīt Botāniskā dārza projekta izstrādi. Drīz V.Antipovs ieradās Salaspili. Viņš savāca priekšlikumus no Botāniskā dārza un ZA institūtu speciālistiem. To saskaņošanai vienotā projekta uzdevumā noturējām daudzas diskusijas sēdes. Pats V.Antipovs strādāja caurām dienāktim ar nelieliem pārtraukumiem, isām miega reizēm. Pēc trim mēnešiem projekta uzdevumu jau varējām nodot projektinstitūtam, kur to pieņēma bez iebildumiem, pat ar uzslavu. Projektinstitūts piekrita, ka līdz ģenerālprojekta galīgai izstrādei veicām teritorijas meliorēšanu un citus sagatavošanas darbus. Izdevās panākt atļauju celt arī saimniecības siltumnīcas, katlu māju un ūdenstorni pēc individuāliem projektiem.

Zinātņu akadēmijai naudas toreiz netrūka, taču bija lielas grūtības ar celtniecības materiālu fondiem. Paši sagādājām cirsmās koksnī. Bija iestājusies siko kokzāgtavu likvidēšanas kampaņa.

A.Mauriņš - botāniskā dārza direktors. 1956. gads.

Izdevās apmaiņai pret metāllūžiem (un, protams, arī attiecīgo "kukuli" no personīgās algas) ieņēgt samērā labu gateri. Dēļus daļēji iemainījām pret citiem būvmaterialiem. Šādus barterdarījumus sociālisma plānsaimniecībā varēja uzskatīt par nelikumīgiem. Situāciju saasināja Zinātņu akadēmijas saimniecīšķis vadības darbinieku vilšanās mūsu (ne)spējā apgādāt viņus ar dārzkopības produkciju pēc "pašizmaksas" cenām (t.i. par

simbolisku maksu), kādu viņi bija raduši saņemt no Pūres. Iesākās pārbaudes komisiju ciemošanās un paskaidrojumu rakstīšanas periods...

Atteicos no direktora amata un kādu gadu vadīju Floras nodaļu. Tad, sekodamas profesora Jaņa Lūša uzaicinājumam, sāku strādāt Universitātes Bioloģijas fakultātē, kur mani pēc gada ievēlēja par botānikas katedras vadītāju. Aizstāvēju zinātņu doktora disertāciju un kļuvu profesors. Katru gadu "devām" Botāniskajam dārzam mērķtiecīgi sagatavotus speciālistus.

Nacionāla botāniskā dārza četrdesmit gadu jubilejā sirsniģi sveicinātā darbiniekus, sevišķi veterānumus Irmu Pagasti, Sarmu Ieviņu, Dzidru Riekstu, Laimu Gūtmani, Maigu Taurīti, T.Pūku, A.Rupo, A.Zvīrgzdu, I.Riekstiņu, V.Antipovu, M.Morkonu, ar kuriem kopā sākām veidot šo pirmo zinātnisko iestādi Salaspili. Tagadejo lielo pārmaiņu laiku Botāniskais dārzs pārdzīvojis ar salīdzinoši mazākiem zaudējumiem nekā citas zinātniskās iestādes. Tas ir ne tikai ieprojektētās un izveidotās struktūras nopeļns. Ar savu entuziasmu un potenciālu iespēju prasmīgu izmantošanu Botāniskā dārza darbinieki uztur un arvien papildina plašās kolekcijas, kam ir būtiska nacionāla vērtība, veic nozīmīgus pētījumus, organizē starptautiskas konferences, aizstāv disertācijas, selekcionē jaunas šķirnes, piedāvā pircējiem visai plašu dekoratīvu un pārtikas augu sortimentu. Novēlēsim viņiem izturību, jaunus radošus panākumus un harmonisku solidaritāti, ievadot Nacionālo botānisko dārzu 21. gadsimtā, ilgtspējīgu darbošanos mūsu ēras trešajā tūkstošgadē! □

Profesors
Arturs MAURIŅŠ

* Pirmais, Latvijas universitātes Botāniskais dārzs dibināts 1922. gadā.

Latvijas veco parku apsekosā 1958. gada.
No kreisās: A. Mauriņš, T. Pūka, A. Zvīrgzds.

BŪT, BET - KĀ?

Droši vien ne visi zina, ka 1. septembrī Nacionālais botāniskais dārzs (NBD) svinēs savas pastāvēšanas 40. gadus. Par to, kā tas tika dibināts, lasiet NBD pirmā direktora profesora Artūra MAURIŅĀ rakstā "Tā sākās botāniskais dārzs..." Tas ne-notaika, kā saka, plīkā vietā, - jau 1896. gadā pirmos stādījumus šeit ierikoja Kristiāna Vilhelma Šoħa firma. Iznāk, ka šogad var svinēt pat 100 gadu jubileju, taču, šķiet, ka tas nav tik būtiski, cik gadu jubileju atzīmējam. Daudz nozīmīgāks ir fakts, ka NBD ir vieta Salaspili, kur 132 ha platībā koncentrētas Baltijā pilnīgākās augu kolekcijas!

Šobrīd botāniskajā dārzā atrodas apmēram 15 tūkstoši augu taksonu (šķirņu, formu un hibrīdu). NBD ir viens no lielākajiem dendrārijiem Ziemeļaustrumeiropā (vairāk nekā 3000 taksonu) ar pasaules nozīmes koku un krūmu kolekciju, kā arī rozārijs, kur atrodas lauku apstākļiem piemērotākā rožu šķirnes. NBD ir bagātās sīpolaugu, ziemeļiešu un varas puķu, pārtikas un ārstniecības augu, telpaugu, kā arī gerberu, orhideju, krizantēmu kolekcijas. Botāniskajā dārzā šobrīd strādā aptuveni 110 darbinieku, no tiem 40 nodarbināti zinātnē. Nu ir ne-daudz pārgājis šoks, ko izraisīja jaunie ekonomiskie apstākļi; arī

apmeklētāji ir atgrīzušies - botānisko dārzu gada laikā apmeklē apmēram 10 tūkstoši cilvēku.

Taču tie ir tikai kaili fakti. Kas zem tiem "slēpjās"?

Galvenais - zināt, kas būs jeb

Kad atslēgt siltumnīcas?

- "Par to, kas tikai būs, kārtīgs saimnieks nedos ne salaužtu piecpakeiku, - - - saka Nacionālā botāniskā dārza direktors Kārlis BULVĀRS. Viņš negaužas, ka valsts spēj iedot tikai 30 % no botāniskajam dārzmā nepeicīgāmā finansējuma, bet gan: - "Galvenais

jau nav vaimanāt par to, kā nav. Taču, ja mēs uzturam valstij nozīmīgas kolekcijas un nodarbojamies ar vajadzīgu, gan zinātnisko, gan saimniecisko darbu, tad man jau gada sākumā ir jāzināt, ar cik lieliem līdzekļiem varu rēķināties. Bet tagad notiek tā: augustā

man kāds piezvana un paziņo, ka saņemsim tikai 90 %, taču gada beigās iedot tikai 82% no piešķirtā budžeta. Botāniskajam dārzam tas ir jautājums: kad atslēgt siltumnīcas - novembrī vai decembrī? Kad atslēgt to, kas maksā apmēram pusmiljonu latu?" Kārlis

Ilma Nereta pie sava milākās šķirnes Betty Corning mežvītēniem:
"Botāniskajā dārzā patiesām strādā tikai fanātīki!"

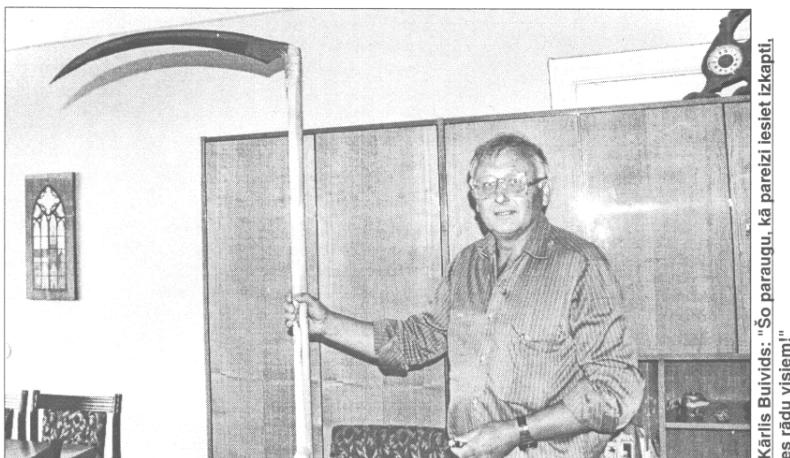
Buivids uzskata, ka valstij vēl jo-projām nav skaidrs, no kā tā dzīvos un - ko rāzos: "Lauksaimniecības ministrijā šodien, tāpat kā PSRS laikos, dārzkopību atstāj *aiz iekāvām*, it kā tā nebūtu lauksaimniecības nozare. Manuprāt, Latvijā dārzkopība ir tikai svarīga kā kviešu audzēšana. Jebkurā pasaules valstī tāču vienlīdz labas ir vietas nozares, kas dod ienākumus! Tikai ne Latvijā..."

Kas tas īsti ir - nacionālais botāniskais dārzs?

K.BUIVIDS: - "Pirmkārt, NBD ir aktīva augu banka. Mūsu uzdevums ir atvest augu, precizi noteikt, kas tas ir, kādiem apstākļiem piemērots un veikt to aklīmatizāciju. Ievestos augus izmantojam selekciju, veidojot no tiem jaunas formas. NBD lielākā ir kokū un krūmu kolekcija, ar kuru strādā kolēģis Raimonds CINOVSKIS. Nodarbojamies arī ar dzērveju, zileņu, upeju un zemeņu selekciju - veidojam šķirnes, kurus ir piemērotas ražošanai Latvijā.

OTRA botāniskā dārza funkcija ir - interesantu informēšana. Jebkurš cilvēks var atraktēt un apskatīties, kā aug viņu interesējošs augs un kā to var izmantot. Var apskatīties arī to, kāda ir sakārtota viede. Uz mūsu augu bāzes tiek izstrādāti modeļi dārziem un parkiem. Pašlaik šajā jomā sadarbojamies ar Liepāju, iespējams, ka tuvākajā nākotnē arī ar Ventspili - arī tā mēs izmantojam mūsu riebā esošo materiālu. Pirms kāda laika daudz runāja par papelēm, kas piesārņo gaisu (šāda problēma ir arī Salaspili, tā laika sekas, kad ainava tika veidota pēc Ukrainas parauga). Taču īstenībā - viena papele no citas papeles atšķiras kā mersedesēs no veciņiņi! Tās, kas sastādītas šeit, ir sievišķie eksemplāri, bet mēs audzējam virišķos, kuri ir ļoti ātraudzīgi, neslimo un ir bez pūkām. Vēl viens piemērs - Ako piemineklis. Pie šī projekta NBD, diemžēl, piedalījās tikai beigu posmā. Manuprāt, tas ir piemērs, kā nedrīkstēt veidot apstādījumus. Lai sakoptu to, kas tur tika izveidots, būtu uz pusslodzi jāalga dārznieks, bet kurš to var atlauties?? Apstādījumu projektus jāveido tikai speciālistam, kur spēj padomāt ne vien par to, lai objekts interesanti izskaitītos, bet arī par tā sakopšanu rociņas ietvaros.

Trešā funkcija - NBD ir dekoratīvo augu izmēģināšanas un pirmās pavairošanas centrs. Nodarbojamies ar koku, krūmu veģe-

Kārlis Buivids: "Šo paraugu, kā pareizi iestiet izkapit! es rādu visiem!"

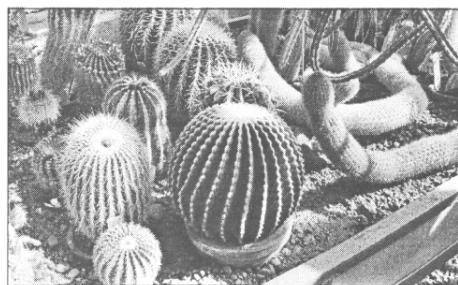
tatiivo pavairošanu ar spraudējiem, izmantojot netradicionālus augšanas stimulatorus, zemeņu audzēšanu - ne tikai audzējam zemeņu stādus, bet vispirms - atveselojam. Kāda no šiem pētījumiem jēga? Tie nodrošina 30-60% lielaku ražu!

Ļoti nopietni nodarbojamies ar augu masveida selekciju. NBD ir krāšņumaugu selekcijas centrs, kurā pulcējas individuālie selekcionāri. Pie NBD darbojas selek-

Sadarbība ar ārzemēm turpinās, bet...

1992. gadā NBD kopā ar Lietuvas un Igaunijas kolēģiem nodibināja asociāciju *Baltijas botāniskie dārzi*, kurā ietilpst 7 botāniskie dārzi. Asociācija veic kopīgus zinātniskos darbus, rīko konferences un publicē dažādus informatīvus materiālus.

Profesoram Cinovskim veidojas labi sakari ar Angliju, pašam

Apaloš kaktusus
slitumīnu salīmnieces dēvē
par "krēslu sievastātei".

cionārī klubis, kurā savas problēmas apspriež un ar informāciju apmainās gladiolu, liliju, narcīsu selekcionāri.

Strādājam arī augu aizsardzībā. Brīvi ievēdot valstī augus, tiek ie-vazātas arī dažādas slimības, kuras līdz šim pie mums nepazina. Pie-mēram, Latvijā ier bojā ozoli, bet mārtiņrozēm iemetas balblusījas. Iespējams, ka šīs slimības kādreiz tāpat būtu uzradušas, taču, ja tiktu ievērota karantīna, no tām kādu laiku varētu izvairīties. Un varētu mēģināt izstrādāt aizsardzības metodes."

K.Buividam - ar Islandi, ir tikai viena problēma: kā tur nokļūt? Taču mēs neesam vienie, kam trūsk līdzekļi - arī kāds doktors no Holandes nav varējis šurp atbraukt šī paša iemesla dēļ.

No vienas puses tār - sakari ir apgrūtināti gan robežu (muitas), gan līdzekļu trūkuma dēļ, bet no otras - informatīvā apmaiņa nav mazinājusies. Pie-mēram, apmaiņa ar sēklām - botāniskajam dārzam ir 800 adresāti visā pasaulei. Taču arī šeit ir problēma - ārkartīgi pie-augušas pasta pakalpojumu izmaksas. Bet tā vēl nav visa bēda - tikko tiek sūtīta kāda biezāka

vēstulite, piemēram, no Amerikas, tā pienāk atplēsta... Sūtījumus no Krievijas gan neplēš valā, lai cik biezi tie būtu...

Visi ravē, bet grāmatas top

"Seit strādā fantastiski cilvēki, un es varu tikai patēikt pal-dies visiem, kuri ir izturējuši! Botāniskā dārza darbinieki strādā ne tikai ar galvu, bet arī - smagu fizisku darbu, taču sa-maksu par darbu es reizēm ne-varu nosaukt pat par simbolis-ku. Un man par to ir kauns..." - atzīst direktors.

Informācijas daļas vadītāja Māra Zajokne saka, ka šobrīd galvenie NBD darbības virzieni ir: tur-pināt zinātniskos pētījumus, sa-glabāt kolekciju, uzturēt kārtībā eksponīciju ("Pie mums ravē visi, izņemot varbūt vienīgi direktoru!") un - mēģināt nopelnīt lieku naudu. Saimnieciskā direktora dārzam nav - paši domā un meklē iespējas, kur pārdomā *saražo*. Tomēr, neraugoties uz sarežīto ekonomisko situāciju, NBD zi-nātnieki raksta arī grāmatas: šogad ir iznākusi grāmata *Telpaugi*, kurās autoru vidū ir botāniskā dārza zinātniskā līdzstrādniece Zane Purne; par botāniskā dārza vēsturi raksta Tarass Pūka; drīz iznāks brošūra *Baltic Botanic Gardens*, kurā būs apkopota informācija par paveikto 1994.-95. gadā.

NBD un Salaspils kopīgie sapņi ieb Atsaucīties, sadarbības partneri!

Ar Salaspils pilsetu botāniskajam dārzmā ir ļoti cieši sakari. Ne vajadzētu aizmirst arī to, ka NBD ir vēl viena - rekreācijas funkcija. "Vai botāniskais dārzs nebūtu labāka atpūtas vieta par Mežaparku, kur tu vari dabūt pa galvu, tev var nozagt auto un kur vide ir diezgan

ierikot arī bērniem atrakciju laukumu. Mums ar Putniņu kungu ir kopīgs sapnis - estrāde.

Salaspili tiek ieguldīti lieli līdzekļi, lai iestādītu kokus, kurus , gadās, nolauž pēc pāris dienām. Es domāju, ka tas notiek tādēj, ka tiem puikām un meitenēm vien-kārši nav kur likt *švunku!* Mums pilsētā ir jābūvē stadions - lai viņi iet sist bumbu, tad lauzt kociņus nebus spēka! Botāniskais dārzs ir iekopis zālāju *Daugavas* un Uni-versitātes stadionos, - arī Salaspili varam to izdarīt. Botāniskā dārza teritorijā varētu izveidot arī tenisa kortus, golfa laukumus. Kur jūs esat, sadarbības partneri?! Lai nu kam, bet aktivajai atpūtai līdzekļus žēlot nedrīkst - Somijā, Salaspilij līdzīgā pilsētā, ir 33 sporta klubi, bet noziedzības nav, jo neviennam nav laika ar to nodarboties! Jau šobrīd kāds mūsu diķos varētu ielikt laivas un brīvdienas vizināt pilēniekus - salaspiliešiem tā isti nemaz nav kur atpūties.

Ko NBD pašreiz piedāvā salaspiliešiem? Trešdienas - bezmaksas ieeju bērniem un pensionāriem; makšķerēšanas atlaujas; Jauno dārzkopju skolu, kas darbojas jau trešo gadu.

Taču stāagtā pā NBD teritoriju ar suņiem joprojām ir stingri aizliegts, nedrīkst arī peldēties, jo botāniskā dārza ūdensstipnes neatbilst sanitārajiem noteikumiem. Taču, lai atrisinātu pēdējo jautā-jumu, būtu vajadzīgs kāds ieinteresēts cilvēks, kurš uzņemtos šeit ierikot atpūtas zonu. Botāniskais dārzs ir gatavs sadarbībai!" □

Inga REČA

P.S.

Savā dzimšanas dienā Nacionālais botāniskais dārzs sagatavojis mums visiem dāvanu - pašlaik dārza zied apmēram 70 šķirņu daļījus!

Pēdējā laikā dārzkopīl ir iemīlōši ētužas:
uzraksts vēsta, ka šo šķirni sauc
Mount Everest.